

زنان کسب و کار و قوانین

معاونت بررسی های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

منبع: گزارش بانک جهانی با عنوان **Women, Business and the Law 2022**

ترجمه و تنظیم کننده: پریسا مطرانلویی

ناظر: سارا محمدی

واحد پژوهش و مطالعات اقتصادی معاونت بررسی های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

آذر ۱۴۰۱

از طریق پست الکترونیکی زیر می توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

researchcenter@tccim.ir

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

زنان، کسب و کار و قانون ۲۰۲۲ هشتمین گزارش از مجموعه مطالعات سالانه اندازه‌گیری میزان تاثیر قوانین و مقررات در ۱۹۰ کشور جهان بر فرصت‌های اقتصادی زنان است. این پروژه بر اساس هشت معیار که زنان در تعامل با قانون در زندگی و شغل خود با آن مواجه هستند، شکل گرفته است: پویایی، محل کار، دستمزد، ازدواج، وظایف والدین، کارآفرینی، دارایی و بازنشستگی. در میان چالش‌های توسعه‌ای که به طور نامتناسبی بر زنان تأثیر می‌گذارد، گزارش زنان، کسب و کار و قانون ۲۰۲۲، موانع مشارکت اقتصادی زنان را شناسایی کرده و به دنبال اصلاح قوانین تبعیض‌آمیز است.

در گزارش سال جاری، این مطالعه علاوه بر یافته‌های اولیه و تجزیه و تحلیل داده‌های آزمایشی، به جمع‌آوری اطلاعات در مورد قوانین مراقبت از کودکان و اجرای این قانون، پرداخته است. این شاخص‌ها شواهدی را در خصوص رابطه مهم بین برابری جنسیتی قانونی و اشتغال و کارآفرینی زنان ارائه می‌دهد. زنان، کسب و کار و قانون با بررسی تصمیمات اقتصادی که زنان در طول زندگی کاری خود می‌گیرند و همچنین پیشرفت‌هایی که طی ۵۰ سال گذشته به سوی برابری جنسیتی انجام شده است، سهم مهمی در تحقیقات و مباحث سیاستی در مورد وضعیت توانمندسازی اقتصادی زنان دارد.

پروژه زنان، کسب و کار و قانون ۲۰۲۲، با شناسایی قوانین و مقرراتی که محدودکننده و یا مشوق مشارکت اقتصادی زنان است، میزان پیشرفت جهانی به سمت برابری جنسیتی در ۱۹۰ اقتصاد دنیا را اندازه‌گیری کرده است. این پروژه که مبتنی بر تجزیه و تحلیل قوانین و مقررات ملی اثرگذار بر فرصت‌های اقتصادی زنان است، بر اساس هشت معیار اصلی که زنان در تعامل با قوانین در زندگی و شغل خود با آن مواجه هستند، شکل گرفته است. این معیارها شامل موارد زیر هستند:

پویایی

محل کار

ازدواج

وظایف والدین

کارآفرینی

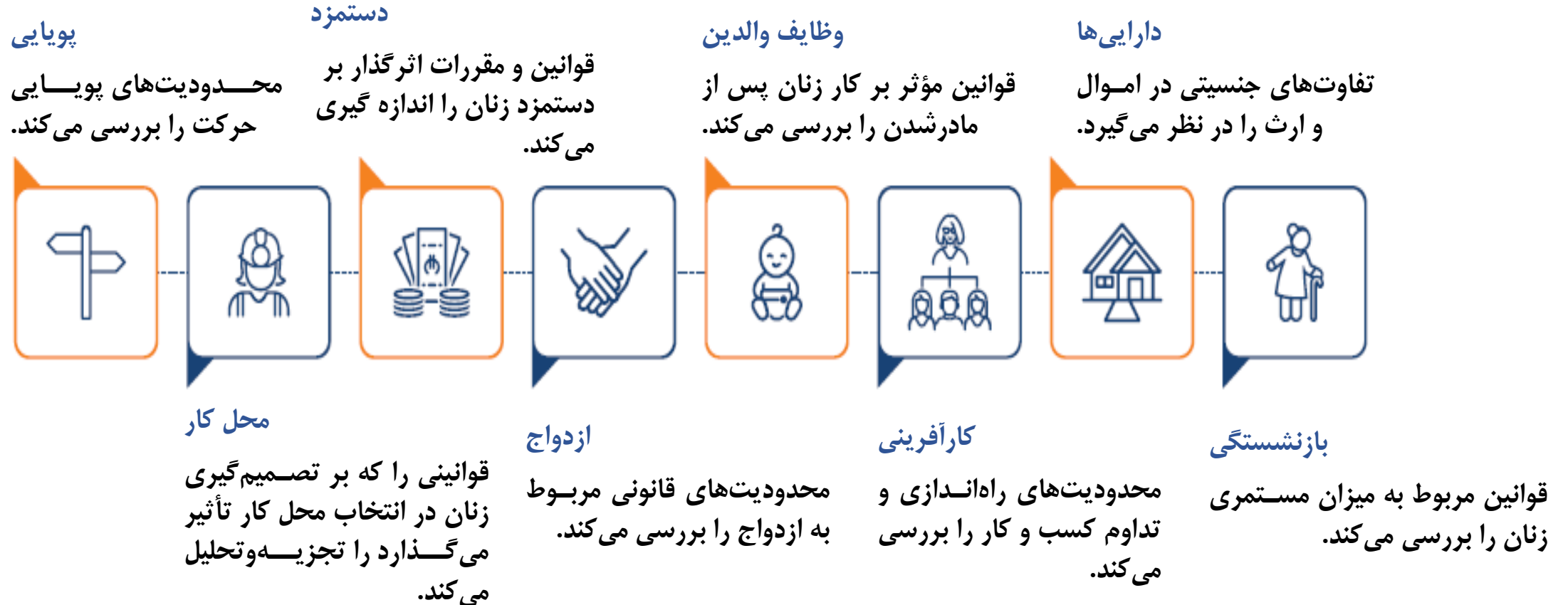
دارایی

بازنشستگی

دستمزد

چه یک جوان ۲۵ ساله اولین شغل خود را شروع کند، چه مادری که کار مراقبت از فرزندان خود را انجام می‌دهد، یا زنی در آستانه بازنشستگی، این هشت معیار مسیرهایی که قوانین در طول زندگی کاری زنان بر آنها تأثیر می‌گذارد، را نشان می‌دهد. این معیارها بر اساس ارتباط آن‌ها با مولفه‌های توانمندسازی اقتصادی زنان و از طریق تحقیق و مشاوره با کارشناسان انتخاب شده‌اند. همچنین از چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی مندرج در کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان، کمیته توصیه‌های عمومی رفع تبعیض علیه زنان، اعلامیه سازمان ملل متحد در مورد لغو خشونت علیه زنان، کنوانسیون حقوق و دستمزد برابر سازمان بین‌المللی کار، کنوانسیون تبعیض (اشتغال و شغل)، کنوانسیون حمایت از مادران و کنوانسیون خشونت و آزار الهام گرفته‌اند.

هشت معیار اصلی شاخص

در جدول صفحه بعد به سوالات مرتبط با هر یک از معیارها، اشاره شده است.

۱. آیا مرخصی استحقاقی حداقل ۱۴ هفته‌ای در اختیار مادران قرار می‌گیرد؟

۲. آیا دولت ۱۰۰ درصد مزایای مرخصی زایمان را اجرا می‌کند؟

وظایف والدین ۳. آیا مرخصی استحقاقی در اختیار پدران قرار می‌گیرد؟

۴. آیا مرخصی استحقاقی والدین وجود دارد؟

۵. آیا اخراج کارگران باردار ممنوع است؟

۱. آیا زن می‌تواند مانند یک مرد محل زندگی خود را انتخاب کند؟

پویایی ۲. آیا زن می‌تواند مانند مرد به خارج از منزل رفت و آمد کند؟

۳. آیا زن می‌تواند مانند مرد برای پاسپورت اقدام کند؟

۴. آیا زن می‌تواند مانند مرد به خارج از کشور سفر کند؟

۱. آیا قانون اعمال تبعیض جنسیتی در دسترسی به اعتبارات را ممنوع کرده است؟

۲. آیا زن می‌تواند مانند مرد قرارداد ببندد؟

۳. آیا زن می‌تواند مانند مرد اقدام به ثبت کسب و کار کند؟

۴. آیا زن می‌تواند مانند مرد حساب بانکی باز کند؟

کارآفرینی

۱. آیا زن می‌تواند مانند مرد شغل پیدا کند؟

محل کار ۲. آیا قانون، اعمال تبعیض جنسیتی در استخدام را ممنوع کرده است؟

۳. آیا قانونی در مورد آزار جنسی در زمان اشتغال وجود دارد؟

۴. آیا مجازات کیفری یا راه حل مدنی برای آزار جنسی در حین اشتغال وجود دارد؟

۱. آیا زن و مرد از حقوق مالکیت مساوی بر اموال غیرمنقول برخوردارند؟

۲. آیا دختران و پسران دارای حقوق مساوی برای ارث بردن دارایی از والدین خود هستند؟

۳. آیا همسران مرد و زن از حقوق مساوی برای ارث بردن دارایی برخوردارند؟

۴. آیا قانون به همسران اختیارات اداری یکسانی در مورد دارایی در دوران ازدواج می‌دهد؟

۵. آیا برای ارزش‌گذاری سهام غیرنقدی قانونی پیش‌بینی شده است؟

دارایی

۱. آیا ماده قانونی مبنی بر الزام زن متاهل به اطاعت از شوهر وجود دارد؟

۲. آیا زن می‌تواند مانند مرد سرپرست خانوار باشد؟

۳. آیا قانونی برای رسیدگی به خشونت خانگی وجود دارد؟

۴. آیا زن می‌تواند مانند مرد حکم طلاق بگیرد؟

۵. آیا زن مانند مرد حق ازدواج مجدد دارد؟

ازدواج

۱. آیا سن بازنشستگی زنان و مردان با مزایای بازنشستگی کامل یکسان است؟

۲. آیا سن بازنشستگی زنان و مردان با مزایای مستمری یکسان است؟

۳. آیا سن اجباری بازنشستگی برای زنان و مردان یکسان است؟

۴. آیا مرخصی به دلیل مراقبت از کودک در مزایای بازنشستگی لحاظ می‌شود؟

بازنشستگی

۱. آیا قانون برای کار با ارزش برابر، دستمزد مساوی را تعیین کرده است؟

دستمزد ۲. آیا زن می‌تواند مانند مرد شب کار کند؟

۳. آیا زن می‌تواند مانند مرد در شغلی که خطرناک است کار کند؟

۴. آیا زن می‌تواند مانند مرد در شغل صنعتی/کارخانه‌ای کار کند؟

در مجموع ۳۵ سوال در هشت معیار شاخص امتیازبندی شده است. سپس امتیازات کلی با در نظر گرفتن میانگین هر معیار محاسبه می‌شود که ۱۰۰ نشان دهنده بالاترین امتیاز ممکن قابل اکتساب است.

امتیاز نهایی میزان عملکرد قانون در هر اقتصاد را نشان می‌دهد. بنابراین، این شاخص به‌عنوان روشی قابل تکرار برای سنجش کارآمدی محیط برای زنان چه به‌عنوان کارآفرین و چه به‌عنوان کارکن عمل می‌کند. زنان، کسب و کار و قانون تایید می‌کند که تأثیر متقابل سایر عوامل مانند دسترسی به آموزش با کیفیت، ظرفیت پایین زیرساختی و نهادی و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی ممکن است مانع از ورود زنان به بازار کار شود.

شاخص زنان، کسب و کار و قانون بر اساس بازخورد بیش از ۲۰۰۰ پاسخ دهنده با تخصص‌هایی در حوزه‌های خانواده، کار و حقوق جزاء، از جمله وکلا، قضات، دانشگاهیان و اعضای سازمان‌های جامعه مدنی که در زمینه مسائل جنسیتی فعالیت می‌کنند، تولید شده است. گروه مرتبط با شاخص زنان، کسب و کار و قانون، پاسخ‌های پرسشنامه‌ها را از طریق منابع مدون قوانین ملی جمع‌آوری شده برای هر کشور، از جمله قوانین اساسی، دستورالعمل‌ها، اساسنامه‌ها، احکام، آئین‌نامه‌ها و رویه‌ها در زمینه‌هایی مانند کار، تامین اجتماعی، آیین دادرسی مدنی، خشونت علیه زنان، ازدواج و خانواده، ارث، تابعیت و زمین صحت سنجی می‌کنند.

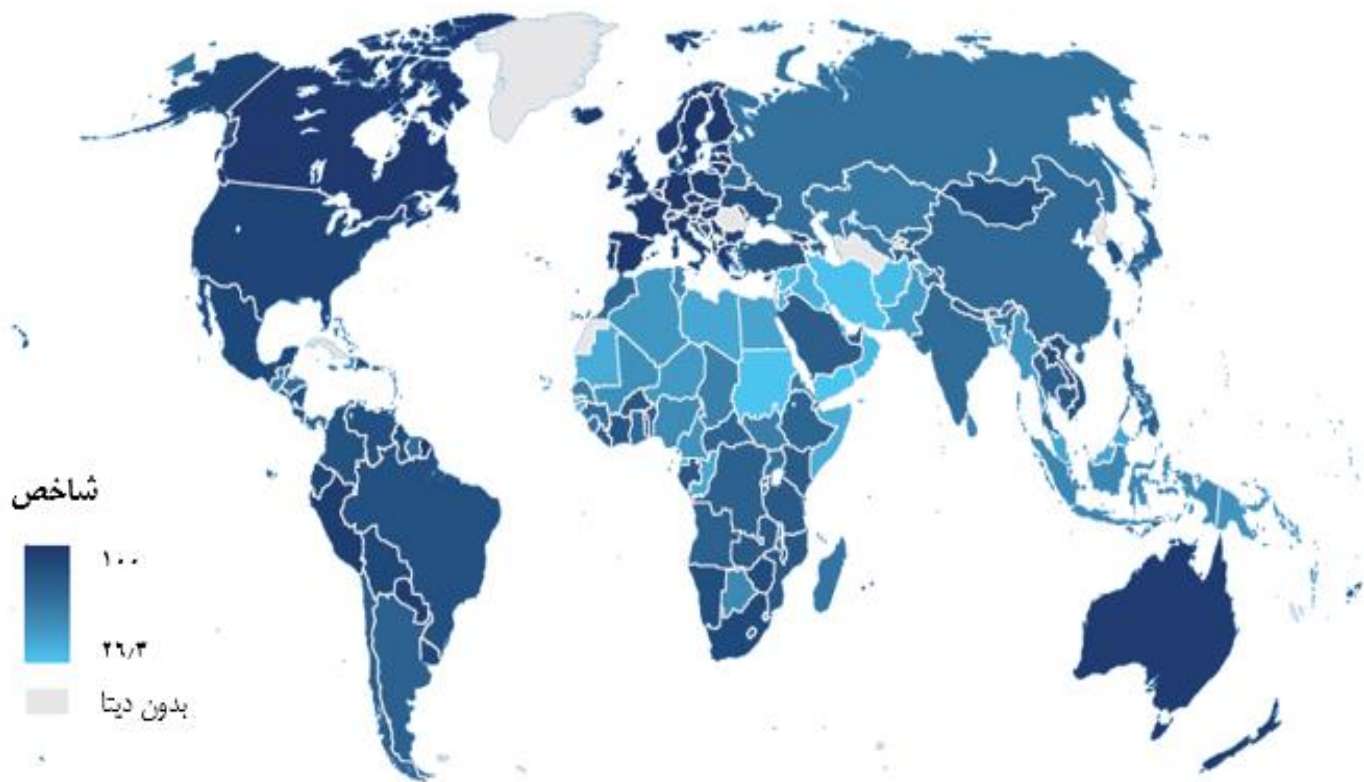

گزارش زنان، کسب و کار و قانون سال ۲۰۲۲، مبتنی بر اطلاعات مرتبط با اصلاحاتی است که در سطح کشورها در بازه زمانی اکتبر ۲۰۲۰ تا اکتبر ۲۰۲۱ اتفاق افتاده است. میانگین امتیاز جهانی شاخص برای سال ۲۰۲۱، ۷۶.۵ از ۱۰۰ است که نیم امتیاز بیشتر از سال ۲۰۲۰ است.

میانگین شاخص جهانی زنان، کسب و کار و قانون ۷۶.۵ از ۱۰۰ است. این بدان معناست که ۲.۴ میلیارد نفر از جمعیت زنان در سن کار، فرصت اقتصادی برابری با مردان ندارند و در ۱۷۸ کشور موانع قانونی وجود دارد که مانع از مشارکت کامل اقتصادی زنان می‌شود. تنها ۱۲ کشور (بلژیک، کانادا، دانمارک، فرانسه، یونان، ایسلند، ایرلند، لتونی، لوگزامبورگ، پرتغال، اسپانیا و سوئد) که همگی عضو OECD هستند، امتیاز ۱۰۰ را کسب کرده‌اند، یعنی در این کشورها زنان در هر هشت حوزه مرتبط با شاخص شامل پویایی، محل کار، دستمزد، ازدواج، وظایف والدین، کارآفرینی، دارایی و بازنشستگی از جایگاه قانونی برابری با مردان برخوردارند.

در دوره مورد بررسی، تعداد ۲۳ اقتصاد، برابری جنسیتی را در اولویت برنامه‌های ملی خود قرار دادند و قوانین خود را با وجود همه‌گیری کووید-۱۹ اصلاح کردند. مناطق خاورمیانه و شمال آفریقا و جنوب صحرای آفریقا علی‌رغم دارا بودن کمترین امتیاز، در سال قبل بیشترین پیشرفت را در شاخص دارا بودند.

شاخص زنان، کسب و کار و قانون ۲۰۲۲

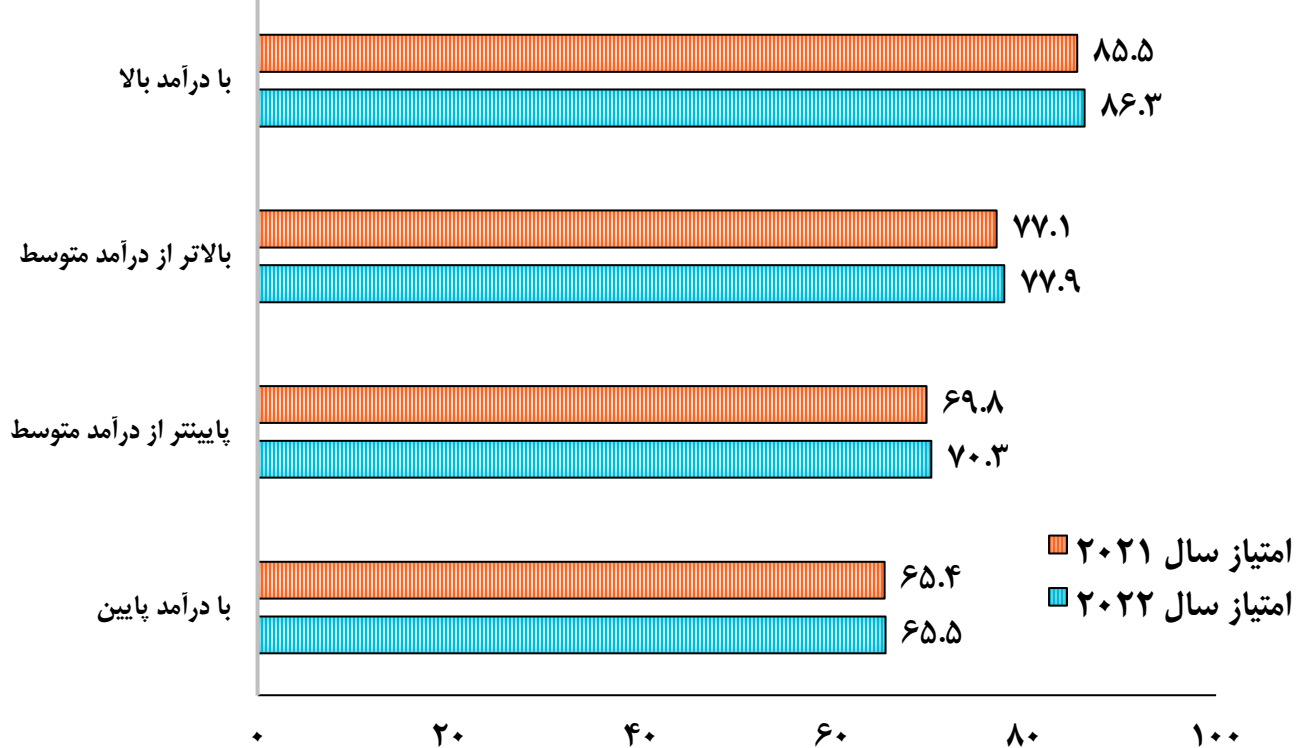

از ۳۹ کشور با امتیاز شاخص بالاتر از ۹۰، تعداد ۲۸ اقتصاد در گروه اقتصادهای با درآمد بالای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) قرار دارند، ۷ کشور در منطقه اروپا و آسیای مرکزی، ۲ کشور در منطقه شرق آسیا و اقیانوس آرام و ۲ کشور در منطقه آمریکای لاتین و کارائیب هستند. هیچ اقتصادی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، آسیای جنوبی یا صحرای آفریقا، امتیاز ۹۰ یا بالاتر را کسب نکرده است.

طی سال گذشته، اقتصادها در تمام سطوح درآمدی در راستای حرکت به سمت برابری جنسیتی قانونی پیشرفت داشتند. با این حال، میزان پیشرفت‌ها متفاوت بوده است. اقتصادهای با درآمد بالاتر از متوسط، بیش از همه میانگین امتیاز خود را بهبود بخشیده‌اند و شش کشور ۱۵ تغییر قانونی را تصویب کردند. هفت اقتصاد با درآمد پایین‌تر از متوسط نیز اصلاحاتی را انجام دادند و میانگین امتیاز این گروه را از ۶۹.۸ به ۷۰.۳ رسانده‌اند.

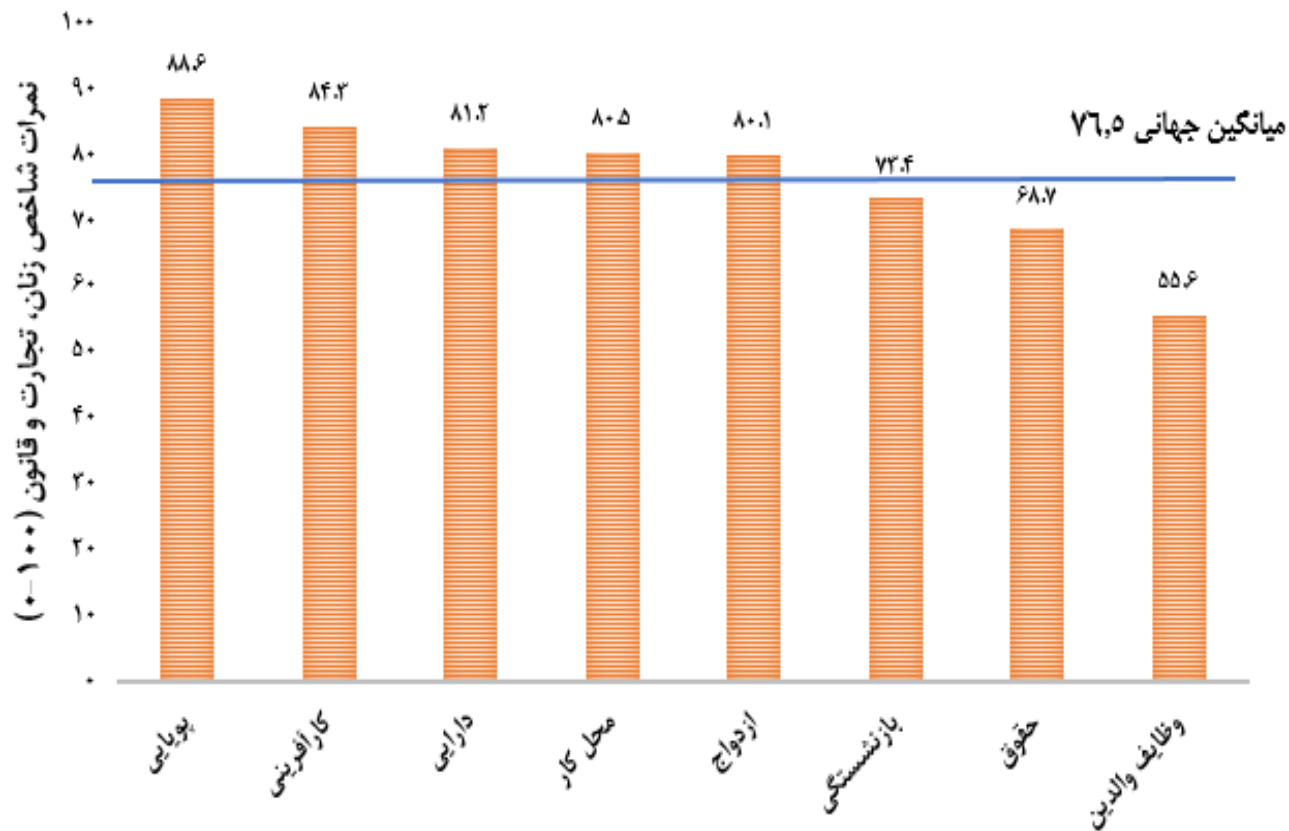
شاخص زنان، کسب و کار و قانون بر اساس سطوح درآمدی

امتیاز شاخص زنان، کسب و کار و قانون (۱۰۰-۰)

اقتصادهای پردرآمد تا حدودی پیشرفت داشته‌اند و با توجه به اصلاحات انجام‌شده در هشت کشور، امتیاز آنها افزایش یافته است. اقتصادهای با درآمد پایین در سال گذشته پیشرفت‌های کمی داشته‌اند و میانگین امتیاز این گروه فقط ۰.۱ واحد افزایش یافته است. شکاف در میانگین امتیاز بین اقتصادهای پردرآمد و کم درآمد حدود ۲۰.۸ واحد امتیاز است.

میانگین نمرات بر اساس هشت شاخص

وظایف والدین و دستمزد، دو معیاری هستند که اغلب کشورها در آنها عملکرد ضعیفی داشته‌اند. میانگین مدت مرخصی پدران در زمان تولد فرزند، فقط یک هفته است و تنها سه کشور مرخصی یکسانی به مادران و پدران می‌دهند. در ۹۵ اقتصاد، حقوق و دستمزد برابر با مردان برای زنان تضمین نشده است. در ۸۶ اقتصاد، زنان با محدودیت‌های شغلی روبرو هستند که مردان ندارند.

نکته مثبت این است که رایج‌ترین اصلاحات ثبت شده در سال گذشته مربوط به تخصیص یا افزایش مرخصی پدر و مرخصی مشترک والدین بوده است. توجه به این نکته که اگر زنان در خانه در شرایط نابرابر باشند نمی‌توانند به برابری در محیط کار نیز دست یابند، ضرورت دارد.

۱۰ اقتصاد اول و آخر در شاخص زنان، تجارت و قانون ۲۰۲۲

۱۰ اقتصاد آخر			۱۰ اقتصاد اول		
نمره	کشور	ردیف	نمره	کشور	ردیف
۴۲.۵	گینه بیسائو	۱	۱۰۰	بلژیک	۱
۴۰	سوریه	۲	۱۰۰	کانادا	۲
۳۸.۸	عمان	۳	۱۰۰	دانمارک	۳
۳۸.۱	افغانستان	۴	۱۰۰	فرانسه	۴
۳۵	کویت	۵	۱۰۰	یونان	۵
۳۱.۳	ایران	۶	۱۰۰	ایسلند	۶
۲۹.۴	قطر	۷	۱۰۰	ایرلند	۷
۲۹.۴	سودان	۸	۱۰۰	لتونی	۸
۲۶.۹	یمن	۹	۱۰۰	لوگزامبورگ	۹
۲۶.۳	کرانه باختری و غزه	۱۰	۱۰۰	پرتقال	۱۰

ایران با امتیاز ۳۱.۳، در بین ۵ اقتصاد دارای کمترین امتیاز از لحاظ شاخص زنان، کسب و کار و قانون قرار دارد. (بالاتر از کشورهای قطر، سودان، یمن و کرانه باختری و غزه)

رتبه ایران در هشت معیار

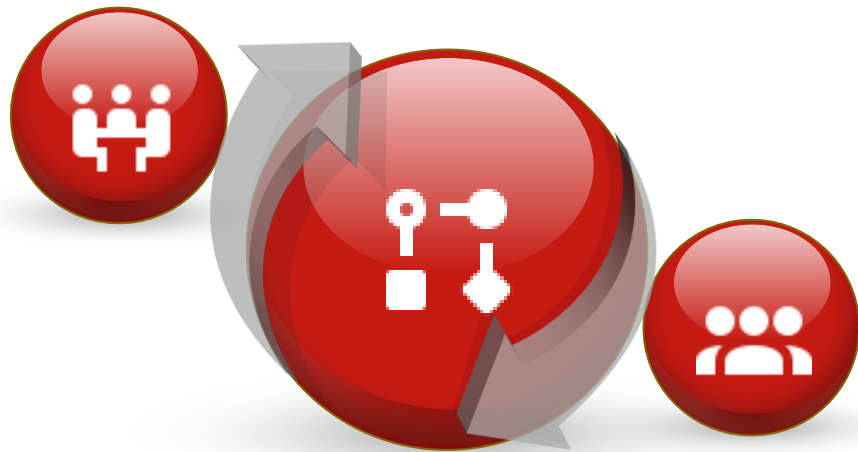
راهنما: در خصوص معیارهای پویایی، محل کار و ازدواج، پاسخ‌های داده‌شده به همگی سوالات مرتبط، منفی بوده است. از آنجائیکه هر پاسخ منفی معادل امتیاز صفر است، در مجموع امتیاز این شاخص‌ها برای ایران صفر در نظر گرفته شده است. در خصوص معیار حقوق و دستمزد از ۴ سوال مرتبط، پاسخ دو سوال مثبت (۱) و پاسخ دو سوال منفی (۰) بوده که در مجموع امتیاز ۵۰ که میانگین پاسخ‌ها می‌باشد، کسب شده است.

با توجه به روش تعیین امتیازها و نوع پاسخ‌های داده شده به سوالات مرتبط، ایران امتیاز ۳۱.۳ از ۱۰۰ را کسب کرده است. امتیاز کلی برای ایران کمتر از میانگین منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (۵۳) است. حداکثر امتیاز مشاهده شده در این منطقه ۸۸.۸ (کشور مالتا) است. نظر به امتیازات پایین ایران در زمینه معیارهای پویایی، محل کار و ازدواج، پیشنهاد می‌شود قوانین مرتبط مجدداً بررسی و بازنگری قرار گرفته و در صورت نیاز اصلاح و یا تکمیل شوند تا فرصت‌های برابر برای زنان ایران تامین، و امتیازات مرتبط با شاخص ایران نیز بهبود یابند. شایان ذکر است هیچ‌گونه گزارشی مبنی بر انجام اصلاحاتی در دوره مورد بررسی در زمینه معیارهای فوق در ایران ارائه نشده است.

زمانی که جوامع برابرترند،

اقتصادها انعطاف پذیرتر و تاب آورترند.

برابری جنسیتی

برقراری برابری جنسیتی هم از حیث ماهیت و هم از لحاظ اقتصادی، صحیح و منطقی است. زنان با چالش‌های بزرگی مواجه هستند که شکاف‌های جنسیتی را افزایش داده و نابرابری‌های موجود را بیشتر می‌کند. تصویب قوانینی که حقوق قانونی و فرصت‌های زنان را تقویت کند، اولین گام اساسی به سوی ایجاد جهانی انعطاف پذیرتر و فراگیرتر است. شاخص زنان، کسب و کار و قانون، میزان تبعیض‌های آشکار و صریح در قوانین و حقوق قانونی به همراه وجود برخی مزایا و حوزه‌هایی که اصلاحات می‌تواند مشارکت نیروی کار زنان را تقویت کند، اندازه‌گیری می‌کند.

دولت‌ها می‌توانند از این چارچوب برای شناسایی موانع موفقیت زنان، حذف این موانع و تقویت مشارکت اقتصادی آنان استفاده کنند. در میان چالش‌های توسعه‌ای که زنان را به‌طور نامتناسب در مقایسه با مردان تحت تأثیر قرار می‌دهد، از جمله همه‌گیری کرونا، وجود محیط قانونی که از کار زنان حمایت کند به مراتب از اهمیت بیشتری برخوردار است.

میلیاردها نفر زن در جهان از حقوق قانونی مشابه مردان برخوردار نیستند.

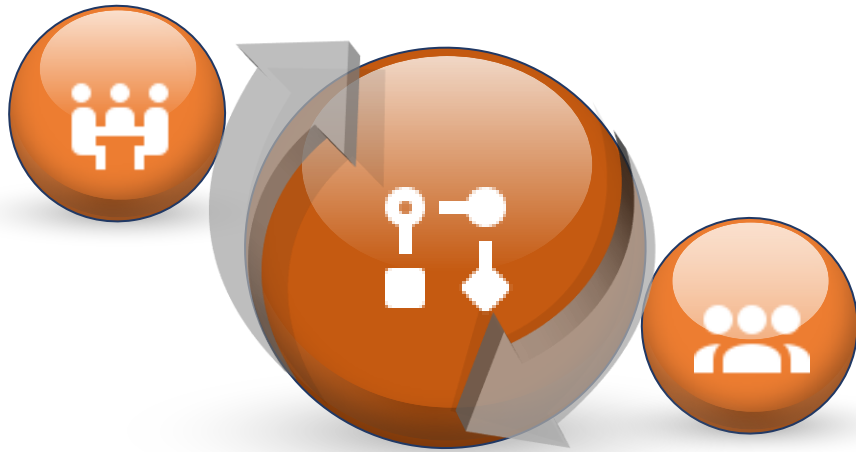
حقوق قانونی

میانگین جهانی امتیاز شاخص زنان، تجارت و قانون ۷۶.۵ از ۱۰۰ است. با وجودی که میانگین امتیاز، نیم امتیاز بیشتر از سال ۲۰۲۰ است، هنوز هم نزدیک به ۲.۴ میلیارد نفر زن در سن کار در سراسر جهان از فرصت‌های اقتصادی برابر برخوردار نیستند. حقوق قانونی زنان باید تقویت شود تا آنها بتوانند به برنامه‌های حمایت عمومی و فناوری‌های دیجیتال مانند تلفن همراه، رایانه و اینترنت دسترسی برابر داشته باشند که در راه اندازی مشاغل جدید، کشف بازارهای جدید و یافتن مشاغل بهتر کمک کننده است.

تنها ۱۲ اقتصاد در جهان دارای امتیاز ۱۰۰ در این معیار از شاخص هستند، که حاکی از برابری زنان برای برخورداری از موقعیت قانونی مشابه با مردان در همه زمینه‌ها هستند. بیشترین شکاف امتیازی در حوزه دستمزد و وظایف والدین است که نشان می‌دهد بسیاری از اقتصادها هنوز محدودیت‌ها را حذف نکرده‌اند یا حقوق و مزایای قانونی مشخصی فراهم نکرده‌اند. اقتصادهای پردرآمد (OECD)، اروپا، آسیای مرکزی و آمریکای لاتین و کارائیب بالاترین میانگین امتیازات را دارند. خاورمیانه و شمال آفریقا با کسب میانگین امتیاز ۵۳.۰ کمترین امتیاز را داراست. با این وجود، در هر منطقه‌ای دولت‌هایی نیز وجود دارند که قوانین خوبی را اجرا می‌کنند و برخی دولت‌ها نیز هنوز جای بهبود دارند.

معاونت بررسی‌های اقتصادی

قوانین قوی منجر به اقتصاد قوی تر می شود.

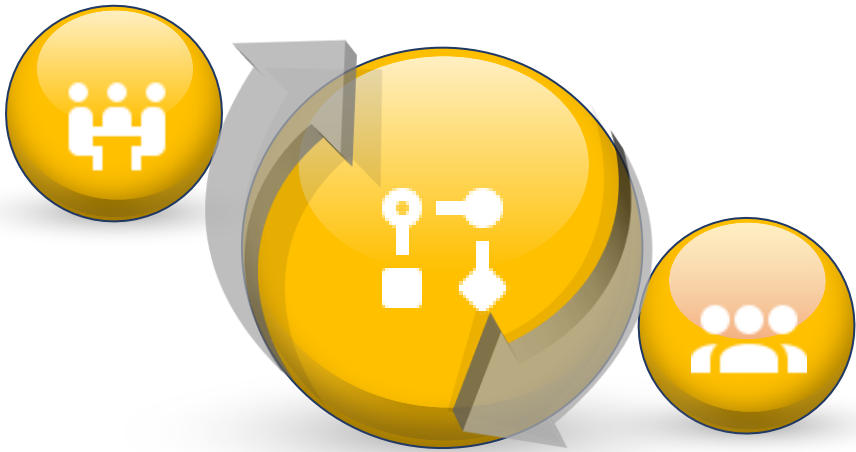
زنان، تجارت و قانون ۲۰۲۲ مبتنی بر شواهدی است که بر اهمیت انجام اصلاحات در زمینه برابری جنسیتی، برای ایجاد زمینه اشتغال و کارآفرینی زنان اشاره می کند. کاهش نابرابری در فرصت های اقتصادی که می تواند این شکاف را از بین ببرد، منافع زیادی برای جهان به همراه دارد. عادات تبعیض آمیز نه تنها برای زنان بازدارنده است، بلکه مانع افزایش بهره وری بنگاه ها به دلیل ارتباط آن با سطوح پایین تر فروش و بهره وری نیروی کار نیز می شود.

قوانین با عملکرد خوب که توسط این شاخص ثبت شده است، تا حد زیادی با افزایش توانمندی اقتصادی زنان مرتبط است. علاوه بر این، شواهدی مبنی بر اینکه محیط قانونی با برابری بیشتر، با نسبت بالایی از کارآفرینی زنان همراه است، وجود دارد. قانون مقابله با خشونت خانگی نیز با نسبت مرگ و میر زنان به مردان در ارتباط است به نحوی که نسبت مرگ و میر زنان به مردان در کشورهایی که این قانون را دارند، ۲.۳ درصد کمتر از میانگین است. با این وجود، در حالی که اصلاحاتی در حوزه های مربوط به زنان، کسب و کار و قانون با طیفی از نتایج مثبت برای زنان همراه است، اما راه حل سریع و معجزه آسایی در این زمینه وجود ندارد. اصلاحات قانونی تنها در صورتی زندگی زنان را بهبود می بخشد که قوانین به درستی اجرا شوند و طیف وسیع تری از آن حمایت کند. همچنین اگر قوانین با هنجارهای اجتماعی رایج در تضاد شدید باشند، به اهداف مورد نظر خود دست نخواهند یافت.

برابری دستمزد

بر اساس برآورد بانک جهانی، در سطح جهان، تفاوت بین کل درآمد مورد انتظار زنان و مردان در طول زندگی‌اشان حدود ۱۷۲.۳ تریلیون دلار است که معادل دو برابر کل تولید ناخالص داخلی جهان (GDP) است. زنان برای کار یکسان درآمدی کمتری نسبت به مردان دارند و با خطر بیشتری در زمینه خشونت خانگی روبرو هستند. همراه با ماهیت مستمر همه‌گیری، جامعه جهانی در معرض خطر شکست پیشرفت‌هایی است که تاکنون برای ورود زنان به بازار کار حاصل شده است.

اصلاحات برای توانمندسازی زنان امری حیاتی است.

خوشبختانه، در سال گذشته، ۲۳ دولت به دنبال رفع این نابرابری و اصلاحات قانونی برای تضمین توانمندی زنان بوده‌اند. از ۳۹ قانونی که به دلیل این اصلاحات، تغییر کرده است، ۱۰ قانون مربوط به منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا بوده است. این منطقه علیرغم امتیازات پایین، در نتیجه این تلاش‌ها بیشترین پیشرفت را داشته است. اقتصادهای اروپا و آسیای مرکزی علیرغم داشتن امتیازات بالاتر از میانگین جهانی، اصلاحاتی را به تصویب رسانده‌اند که با ۱۷ درصد تغییر، حداقل یک قانون برای بهبود برابری جنسیتی داشته‌اند. علاوه بر این، اصلاحات زیادی نیز در غرب و مرکز آفریقا رخ داده است.